

OD ISTOG AUTORA

PROTIV DVOSTRUKE UCENE
ŠTA EVROPA ŽELI?

SLAVOJ ŽIŽEK

**KAO
LOPOV
USRED
BELA
DANA**

MOĆ U DOBA POSTČOVEČANSTVA

Preveo
Marko Pavlović

■ Laguna ■

Naslov originala

Slavoj Žižek

LIKE A THIEF IN BROAD DAYLIGHT:
Power in the Era of Post-Humanity

Original English language edition first published by
Penguin Books Ltd, London

Text copyright © Slavoj Žižek, 2018

The author has asserted his moral rights

All rights reserved

Translation copyright © 2019 za srpsko izdanje, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta
odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Jeli, s ljubavlju!

Sadržaj

Uvod: Prvo dobre, zatim loše vesti... koje bi mogle biti još gore	9
1. Poredak stvari. . . . . Naopaki svet globalnog kapitalizma – Virtuelni kapitalizam i kraj prirode – O miševima i ljudima	25
2. Hirovi moći . . . . . Lenjin plovi neistraženim teritorijama – Izbori, pritisak javnosti, inercija – Dobro došli u dosadu zanimljivih vremena!	86
3. Od identiteta ka univerzalnosti . . . . . Ono što je Agata znala – Kako se boriti protiv Hantingtonove bolesti – Večiti povratak borbe iste klase	153
4. Ernst Lubič, seks i indirektnost . . . . . Od indirektnosti prema ratatatata – Protiv ugovornog seksa – Cinizam, humor i angažman – Jedan lenjinistički gest u <i>La La Lendu</i> i u <i>Crnom panteru</i>	202

Zaključak: Koliko još dugo možemo delovati globalno a misliti lokalno?	259
Beleške	299
<i>O autoru</i>	311

Uvod: Prvo dobre, zatim loše vesti... koje bi mogle biti još gore

Badjuov *Pravi život*¹ počinje provokativnom tvrdnjom da je, od Sokrata nadalje, funkcija filozofije da pokvari omladinu, da je otuđi (odnosno „defamilijarizuje“ u smislu Brehtovog *verfremden*) od predominantnog ideološko-političkog poretka, da poseje radikalne sumnje i omogući joj da misli autonomno. Mladi prolaze kroz proces obrazovanja kako bi se integrisali u hegemoni društveni poredak, zbog čega njihovo obrazovanje igra ključnu ulogu u reprodukciji vladajuće ideologije. Nije onda ni čudo da je Sokrat, „prvi filozof“, bio i njegova prva žrtva, tako što mu je demokratski sud Atine naložio da popije otrov. I nije li to podbadaње drugo ime za zlo – zlo u smislu narušavanja uspostavljenog načina života? Svi filozofi su podbadali: Platon je podvrgao drevne običaje i mitove nemilosrdnom racionalnom ispitivanju, Dekart potkopao skladni srednjovekovni univerzum, Spinoza završio ekskomuniciran, Hegel oslobodio sveuništiteljsku moć negativnosti, Niče demistifikovao

samu osnovu naše moralnosti... čak i kada su povremeno nastupali skoro pa kao državni filozofi, establišmentu zapravo nikad nije bilo lako s njima. Takođe bi trebalo uzeti u obzir njihove kolege, „normalizujuće“ filozofe koji su pokušali da povrate izgublenu ravnotežu i pomire filozofiju sa uspostavljenim poretom: Aristotel u odnosu na Platona, Toma Akvinski u odnosu na živahno rano hrišćanstvo, postlajbnicovska racionalna teologija u odnosu na kartezijanizam, neokantovstvo u odnosu na posthegelovski haos...

Nije li uparivanje Jirgena Habermasa i Petera Sloterdajka najnovija inkarnacija ove tenzije između podbadanja i normalizacije, vidljiva u njihovoj reakciji na razorni uticaj modernih nauka, pogotovo nauke o mozgu i biogenetike? Napredak današnjih nauka ruši osnovne pretpostavke našeg svakodnevnog pojma stvarnosti.

Postoje četiri osnovna stava koji se mogu usvojiti prema ovom napretku. Prvi bi bio jednostavno insistirati na radikalnom naturalizmu, tj. herojski slediti logiku naučnog „rašćaravanja stvarnosti“, bez obzira na cenu, čak i ako se time razbijaju osnovne koordinate našeg smislenog iskustva. (U nauci o mozgu, Patriša i Pol Čurčlend najradikalnije optiraju za ovaj stav.) Drugi bi bio očajnički pokušaj da se krene ispod ili iza naučnog pristupa u neko verovatno originalnije ili autentičnije čitanje sveta (religija ili druge vrste duhovnosti su ovde glavni kandidati) – kao što, naposletku, čini Hajdeger. Treći i najbeznadežniji pristup bi bio skovati nekakvu nju ejdž „sintezu“ između naučne Istine i predmodernog sveta Značenja: tvrdnja je da nas novi naučni rezultati sami po sebi (recimo kvantna fizika) primoravaju da napustimo materijalizam i ukažu

na neke nove (gnostičke ili istočne) duhovnosti. Ovo je standardna verzije ove ideje:

Centralni događaj dvadesetog veka je zbacivanje materije. U tehnologiji, ekonomiji i politici naroda, bogatstvu u obliku fizičkih resursa stalno opadaju vrednost i značaj. Moći uma svuda su u usponu nad grubom silom stvari.²

Ova linija rasuđivanja predstavlja ideologiju u najgorom smislu. Ponovno upisivanje pravilne naučne problematike (npr. uloge talasa i oscilacija u kvantnoj fizici) u ideološko polje „uma nasuprot grubih stvari“ zamagljuje istinski paradoksalan rezultat zloglasnog „nestanka materije“ u modernoj fizici: kako sami „nematerijalni“ procesi gube svoj duhovni karakter i postaju legitimna tema prirodnih nauka.

Nijedna od ove tri opcije nije adekvatna za establišment, koji praktično želi da dobije svoj kolač i pojede ga: njemu je potrebna nauka kao temelj ekonomske proizvodnje, ali on istovremeno želi da sačuva etičko-politički temelj društva od nauke. Na ovaj način stižemo do četvrte opcije, neokantovske filozofije države čiji je najbolji aktuelni primer Habermas (ali ima i drugih, kao Lik Feri u Francuskoj). Prilično je tužan prizor videti Habermasa kako pokušava da kontroliše eksplozivne rezultate biogenetike i umanju njihove filozofske posledice – ceo njegov poduhvat odaje strah da će se nešto desiti, da će iskrsnuti nova dimenzija „čoveka“, da će stara slika ljudskog dostojanstva i autonomije preživeti netaknuta. Preterana reakcija je ovde česta, kao što je smešni odgovor na Sloterdajkov govor u Elmauu o biogenetici i Hajdegeru³, u

kome se raspoznaju odjeci nacističke eugenike u (sasvim razumnom) predlogu kojim nas biogenetika primorava da formulišemo nova etička pravila. Tehnološko-naučni napredak se doživljava kao iskušenje koje nas može „odvesti predaleko“ – ulazeći na zabranjenu teritoriju biogenetičkih manipulacija i tako dalje, i tako ugrožavajući samu srž naše ljudskosti.

Najnovija etička „kriza“ apropos biogenetike efikasno proizvodi potrebu za onim što je potpuno opravdano u nazivu „državna filozofija“: filozofija koja bi, u jednu ruku, promovisala naučno istraživanje i tehnički napredak i, u drugu ruku, sadržala svoj potpuni socio-simbolički uticaj, tj. sprečavala da postane pretnja postojećoj teološko-etičkoj konstelaciji. Nije ni čudo što su ispunjavanju ovih zahteva najbliže prišli neokantovci. Sam Kant bio je fokusiran na problem kako, u potpunosti uzimajući u obzir Njutnovu nauku, garantovati da etička odgovornost može biti izuzeta iz naučnih dometa – kako je sam rekao, ograničio je obim znanja da bi stvorio prostor za veru i moralnost. I ne suočavaju li se današnji državni filozofi sa istim zadatkom? Zar se njihovi napori ne fokusiraju, kroz različite verzije transcendentne refleksije, na to da ograniče nauku na njen predodređeni horizont značenja i tako denunciraju kao „nelegitimne“ njene posledice po etičko-religijsku sferu? U tom smislu Habermas je u stvari krajnji filozof (re)normalizacije, koji očajno pokušava da spreči kolaps našeg uspostavljenog etičko-političkog poretka:

Je li moguće da će Habermasov korpus jednog dana biti među prvima u kojima se neće nalaziti više ništa

---

od podbadanja? Hajdeger, Vitgenštajn, Adorno, Sartr, Arent, Derida, Nansi, Badju, čak i Gadamer, svuda se nailazi na disonance. Normalizacija preuzima. Filozofija budućnosti – integracija dovedena do završetka.⁴

Razlog ove habermasovske averzije prema Sloterdajku je stoga jasan: Sloterdajk je krajnji „podbadač“, onaj ko se ne plaši da „misli opasno“ i da preispituje pretpostavke ljudske slobode i dostojanstva, naše liberalne države blagostanja itd. Ne bi trebalo da se plašimo da nazovemo ovu orijentaciju „zlom“ – ako razumemo „zlo“ u elementarnom smislu naglašeno kod Hajdegera: „Zlo a samim tim i najakutnija opasnost jeste mišljenje samo po sebi, utoliko što mora misliti protiv sebe, a retko kad to može.“⁵ Ovdje bi trebalo Hajdegera gurnuti korak dalje: nije samo da je mišljenje zlo utoliko što ne uspeva da misli protiv sebe, protiv naviknutog načina mišljenja; mišljenje, utoliko što je njegov najskriveniji potencijal da misli slobodno i „protiv sebe“, sa stanovišta konvencionalnog mišljenja, ne može a da ne izgleda „zlo“. Od ključne je važnosti ustrajati na ovoj dvosmislenosti, kao i odupreti se iskušenju da se pronade jednostavan izlaz određivanjem nekakve „odgovarajuće mere“ između dve krajnosti, normalizacije i ponora slobode.

Znači li to da bi jednostavno trebalo da izaberemo stranu u ovom sukobu – „kvariti omladinu“ ili garantovati značajnu stabilnost? Problem je u tome što se danas jednostavan sukob komplikuje: naša globalno-kapitalistička realnost, impregnirana naukom, sama po sebi „podbada“, izazivajući naše najdublje pretpostavke na mnogo šokantniji način nego najluđe filozofske spekulacije, tako

da zadatak filozofa više nije da potkopava hijerarhijski simbolički sklop koji utemeljuje socijalnu stabilnost već – vratimo se Badjuu – da učini da mladi uoče opasnosti narastajućeg nihilističkog poretka koji se predstavlja kao domen novih sloboda. Mi živimo u neobičnoj eri u kojoj nema tradicije na kojoj možemo bazirati svoj identitet, nema okvira ili smislenog univerzuma koji bi mogao da nam omogući da vodimo život izvan hedonističke reprodukcije. Današnji nihilizam – vladavina ciničnog oportunističkog poretka – legitimise se kao oslobođenje od starih ograničenja: imamo slobodu da konstantno pronalazimo svoje seksualne identitete, da menjamo ne samo svoj posao ili svoju profesionalnu putanju, već čak i svoje najdublje subjektivne karakteristike, kao što je seksualna orijentacija. Međutim, obim ovih sloboda strogo je propisan koordinatama postojećeg sistema, kao i načinom na koji potrošačka sloboda doista funkcioniše: mogućnost da se bira i troši neprimetno se pretvara u *obavezu* superega da bira. Nihilistička dimenzija ovog prostora sloboda može da funkcioniše jedino na permanentno ubrzan način – onog trenutka kad uspori, postajemo svesni besmislenosti celog kretanja. Ovaj Novi svetski neporedak, ta postepeno narastajuća besvetna civilizacija, primerno utiče na mlade, koji osciliraju između intenziteta potpunog izgaranja (seksualno zadovoljstvo, droga, alkohol, čak i nasilje) i nastojanja za uspehom (studirati, stvoriti karijeru, zaraditi novac... unutar postojećeg kapitalističkog poretka). Stalna transgresija tako postaje norma – uzimajući u obzir ćorsokak seksualnosti ili umetnosti danas: postoji li išta dosadnije, oportunističkije ili sterilnije nego podleći naređenju

superega za neprestanim izmišljanjem novih umetničkih transgresija i provokacija (umetnik performansa koji masturbira na bini ili se mazohistički seče, vajar koji prikazuje raspadajuće životinjske leševe ili ljudski izmet), ili paralelnom naređenju za uključivanjem u „odvažnije“ forme seksualnosti?

Čini se da je jedina radikalna alternativa ovom ludilu još gore ludilo religijskog fundamentalizma, nasilno povlačenje u nekakvu veštački oživljenu tradiciju. Vrhunska ironija je da se brutalni povratak na ortodoksnu tradiciju (izmišljenu, naravno) javlja kao krajnje „podbadanje“ – nisu li mladi bombaši samoubice najradikalniji oblik pokvarene omladine? Veliki zadatak mišljenja danas jeste da uoči precizne granice ovog ćorsokaka i nađe izlaz iz njega. Nedavni događaj savršeno ilustruje paradoksalnu podudarnost suprotnosti koja je u pozadini povlačenja od vernosti tradiciji ka transgresivnom „podbadanju“. U hotelu u Skoplju, u Makedoniji, gde sam skoro odseo, moja prijateljica je pitala da li je u našoj sobi dozvoljeno pušenje, a odgovor koji je dobila od recepcionera je bio neprocenjiv: „Naravno da ne, zabranjeno je zakonom. Ali imate pepeljare u sobi, tako da to nije problem.“ Kontradikcija između zabrane i dozvole bila je otvoreno podrazumevana i time poništena, tretirana kao nepostojeća, poruka je bila: „Zabranjeno je, a evo kako se to radi.“ Ovaj događaj daje najbolju metaforu za naš današnji ideološki problem.

Kako smo stigli do ove tačke? Jedan od najvećih doprinosa američke kulture dijalektičkom mišljenju jeste niz prilično vulgarnih viceva o doktorima, tipa „prvo-loša-zatim-dobra-vest“, recimo: „Loša vest je da imate neizlečiv

rak i umrećete za mesec dana. Dobra vest je da smo takođe ustanovili da imate težak oblik Alchajmerove bolesti, tako da se loše vesti nećete ni sećati dok stignete kući.“ Možda bi trebalo da usvojimo sličan pristup radikalnoj politici. Nakon toliko „loših vesti“ – gledajući toliko nada brutalno slomljenih u prostoru radikalne akcije koja se širi između dve krajnosti, Madura u Venecueli i Ciprasa u Grčkoj – lako je podleći iskušenju da se konstatuje kako takva akcija nikad zapravo nije ni imala šansu, da je bila osuđena na propast od samog početka, da je nada u stvarnu i efikasnu promenu nabolje bila samo puka iluzija. Ono što bi trebalo da činimo nije traženje alternativne „dobre vesti“, već prepoznavanje dobre vesti u lošoj, menjanjem našeg stanovišta i gledanjem na nju na drugi način. Uzmi-mo izgled za automatizaciju proizvodnje, koja će – kako se ljudi plaše – radikalno smanjiti potrebu za radnicima i time učiniti da nezaposlenost eksplodira. Ali zašto se plašiti ove perspektive? Ne otvara li ona mogućnost novog društva u kome ćemo svi morati da radimo mnogo manje? U kakvoj vrsti društva živimo, u kome dobra vest automatski biva pretvorena u lošu? Ili, da uzmemo drugi primer loše/dobre vesti: nije li glavna pouka nedavnog obelodanjivanja takozvanih *Rajskih papira* prosta činjenica da ultrabogati žive u svojim specijalnim zonama gde nisu ograničeni opštim pravom?

Pojavljuju se nove oblasti emancipatorskih aktivnosti, kao što su gradovi koje vodi gradonačelnik ili gradsko veće koji nameću progresivne agende koje su u suprotnosti sa većim državnim ili saveznim propisima. Ovde postoji obilje primera, od pojedinačnih gradova (Barselona, Njuark, Njujork čak) do mreža gradova – nedavno, mnoge lokalne

vlasti u SAD odlučile su da nastave da poštuju obaveze da se bore protiv ekoloških pretnji, koje je poništila Trampova administracija. Ovde je važna činjenica da su lokalne vlasti dokazale da su mnogo osjetljivije za globalna pitanja nego više instance vlasti. Zato ne bi trebalo svoditi ovaj novi fenomen na borbu lokalnih vlasti protiv državnih propisa: lokalna administrativna vlast se bavi problemima koji su istovremeno lokalni i globalni, vršeći pritisak na državu iz dva pravca. Na primer, gradonačelnik Barselone insistira na otvaranju grada za izbeglice, dok se protivi prekomernoj invaziji turista u grad.

Drugi emancipatorski korak jeste što žene masovno istupaju protiv seksualnog nasilja muškaraca. Medijsko pokrivanje ovog kretanja ne bi trebalo da nas odvraća od onoga što se zapravo dešava: ništa manje nego epohalna promena, veliko buđenje, novo poglavlje u istoriji jednakosti. Hiljadama godina odnosi između polova bili su regulisani i uređeni; sve to se danas preispituje i podriva. I sada protestante ne čini LGBT + manjina nego većina – žene. Pojavljuje se ono čega smo bili svesni sve vreme, ali nismo bili u mogućnosti (u nameri, spremni) da ga otvoreno adresiramo: stotine načina na koje su žene seksualno eksploatisane. Žene sada skreću pažnju na mračnu drugu stranu naših zvaničnih tvrdnji o jednakosti i uzajamnom poštovanju, i ono što otkrivamo je, između ostalog, koliko je licemerna i jednostrana naša pomodna kritika ugnjetavanja žena u muslimanskim zemljama: moramo se suočiti s realnošću naših sopstvenih oblika ugnjetavanja i eksploatacije.

Kao u svakom revolucionarnom preokretu, biće brojnih „nepravdi“, ironija i tako dalje. (Na primer, sumnjam

da nastupi američkog komičara Luja Si Keja, jadni i nepri-
stojni kakvi jesu, mogu biti stavljeni na isti nivo kao direkt-
no seksualno nasilje.) Ali opet, ništa od ovoga ne bi trebalo
da nam odvuče pažnju; pre bi trebalo da se fokusiramo na
probleme koji su pred nama. Iako neke zemlje već proži-
vljavaju novu postpatrijarhalnu seksualnu kulturu (pogle-
dajmo Island, gde dve trećine dece biva rođeno vanbračno
i gde žene zauzimaju više radnih mesta u javnim instituci-
jama nego muškarci), jedan od najhitnijih zadataka jeste
istražiti šta dobijamo a šta gubimo preokretom u tradi-
cionalnim postupcima udvaranja. Moraće se ustanoviti
nova pravila kako bi se izbegla sterilna kultura straha i
nesigurnosti – plus, naravno, moramo se osigurati da se
ovo buđenje ne pretvori u još jedan slučaj gde se politička
legitimizacija bazira na statusu žrtve subjekta.

Nije li osnovna karakteristika današnje subjektivnosti
čudna kombinacija slobodnog subjekta, koji doživljava
sebe kao krajnje odgovornog za svoju sudbinu, i subjek-
ta koji utemeljuje autoritet svog govora na statusu žrtve
okolnosti van njegove kontrole? Svaki kontakt s drugim
ljudskim bićem se doživljava kao potencijalna pretnja –
ako druga osoba puši, ili ako mi uputi pohotan pogled, već
me povređuje. Ova logika viktimizacije danas je univer-
zalna, nadilazi standardne slučajeve seksualnog ili rasnog
uznemiravanja – setimo se, na primer, rasta finansijske
industrije plaćanja odštete, od pogodbe duvanskih kom-
panija u SAD i finansijskih potraživanja žrtava Holokausta
i prisilnog rada u nacističkoj Nemačkoj do ideje da bi
SAD trebalo da isplate Afroamerikancima stotine milijardi
dolara za sve čega su bili lišeni zbog ropstva. Ovu pred-
stavu subjekta kao neodgovorne žrtve pokreće ekstremno

narcistička perspektiva, u kojoj se svaki susret s Drugim pojavljuje kao potencijalna pretnja subjektovoj nesigurnoj imaginarnoj ravnoteži; kao takva, ona nije suprotnost, već više inherentna dopuna liberalnom slobodnom subjektu. U današnjem dominantnom obliku individualnosti, sebična potvrda psihološkog subjekta paradoksalno se preklapa sa percepcijom sebe kao žrtve okolnosti.

Da se vratimo na pepeljaru: opasnost je da bi, na homologan način, u neprekidnom buđenju, ideologija lične slobode mogla tiho da se spoji sa logikom žrtve (sloboda svedena na slobodu da ispostavi nečiju žrtvu). Radikalna, emancipatorska politizacija buđenja će onda postati izlišna i ženska borba će postati jedan u nizu protesta – protiv globalnog kapitalizma, ekoloških pretnji, rasizma, za drugačiju demokratiju i tako dalje.

Kako će se, dakle, dogoditi radikalna društvena transformacija? Definitivno ne kao trijumfalna pobjeda ili čak i nekakva katastrofa naširoko diskutovana i predviđena u medijima, već kao „lopov po noći“: „Jer vi sami dobro znate da će Dan Gospodnji doći kao lopov u noći. Jer kada govore: Mir je i sigurnost, tada će naići na njih iznenada pogibija, kao bol na trudnu ženu, i neće izbeći.“ (Prva poslanica svetog apostola Pavla Solunjanima 5: 2 – 3)⁶ Ne događa li se ovo već sada u našem društvu opsednutom „mirom i sigurnošću“? Kad pogledamo bolje, međutim, vidimo da se promena već dešava usred bela dana: kapitalizam se otvoreno dezintegriše i menja u nešto drugo. Mi ne opažamo ovu transformaciju koja je u toku zbog naše uronjenosti u ideologiju.

Isto važi za psihoanalitički tretman, gde rezolucija uvek dolazi „kao lopov u po bela dana“, kao neočekivani

nusprodukt, nikad kao dostizanje postavljenog cilja. Zbog toga je psihoanalitička praksa nešto što je moguće samo zbog svoje nemogućnosti – tvrdnja koju bi mnogi odmah proglasili tipičnim delom postmodernog žargona. Međutim, nije li sam Frojd pokazivao u ovom pravcu kada je napisao da bi idealni uslovi za psihoanalitički tretman bili oni u kojima psihoanaliza više ne bi bila potrebna? To je razlog zbog kog je Frojd navodio praksu psihoanalize među nemogućim profesijama. Nakon što psihoanalitički tretman počne, pacijent mu se opire (između ostalog) razvijanjem transfera i tretman napreduje kroz analizu transfera i drugih oblika otpora. Ne može biti direktnog, „glatkog“ tretmana: tokom tretmana odmah nailazimo na prepreke, radeći kroz te prepreke.

I, nazad na politiku: ne važi li isto za svaku revoluciju i svaki proces radikalne emancipacije? Revolucije su jedino moguće u pozadini njihove sopstvene nemogućnosti: postojeći globalno-kapitalistički poredak može odmah da se suprotstavi svim pokušajima da bude potkopan, a antikapitalistička borba može biti efikasna jedino ako se izbori s ovim kontramerama, ako pretvori u svoje oružje same instrumente svog poraza. Nema poente čekati na pravi momenat kad glatka promena može postati moguća; taj momenat nikad ne stiže, istorija nam nikad neće omogućiti takvu priliku. Mora se rizikovati i intervenisati, čak i ako postizanje cilja izgleda (i jeste, u određenom smislu) nemoguće – samo na taj način može se promeniti situacija tako da nemoguće postane moguće, na način koji se nikad ne može predvideti.

Iako može izgledati da smo beznadežno u milosti medijske manipulacije, čuda se mogu dogoditi, lažni univerzum

manipulacije⁷ može se iznenada smrviti i poništiti. U kampanji koja je prethodila opštim izborima u Velikoj Britaniji 2017, Džeremi Korbin je bio meta dobro planiranih difamacija od strane konzervativnih medija, koji su ga predstavili kao neodlučnog, nekompetentnog, nepodobnog za biranje i tako dalje. Kako je onda tako dobro izašao iz toga? Malo je reći da se uspešno odupro klevetama svojim pokazivanjem jednostavne iskrenosti, pristojnosti i brige za obične ljude. Prošao je dobro upravo zbog pokušaja difamacije: bez toga bi verovatno ostao blago dosadni i neharizmatični lider bez jasne vizije, samo predstavnik stare Laburističke partije. Tek u njegovoj reakciji na nemilosrdnu kampanju pojavila se njegova običnost kao pozitivno sredstvo, nešto što je privuklo glasače zgrožene vulgarnim napadima na njega, i njegova promena je bila nepredvidiva: bilo je nemoguće utvrditi unapred kako će negativna kampanja funkcionisati. Neodlučnost (da upotrebimo nekad pomodnu reč) jeste karakteristika simboličke determinacije koja se ne može uzeti u obzir u smislu prostog linearnog determinizma: ona nije pitanje suvišnih podataka, toga da su neki argumenti jači od drugih, već toga da isti argumenti mogu da funkcionišu *za* i *protiv*. Karakterna osobina – Korbinova naglašena svakodnevna pristojnost – mogla bi biti argument za njega (za glasače umorne od napada medija konzervativaca) ili argument protiv njega (za one koji misle da bi lider trebalo da bude jak i harizmatičan). Dodato je *ne sais quoi* koje odlučuje kako će se događaji odvijati jeste ono što izmiče dobro pripremljenoj propagandi.

Onima koji prate opskurne spiritualno-kosmološke spekulacije biće bliska popularna ideja: kada se tri planete

(obično Zemlja, njen mesec i Sunce) nađu na istoj osi, desi se neki veliki kataklizmički događaj; ceo poredak univerzuma je momentalno rasihronizovan i mora da povrati svoj balans (kao što je bilo predviđeno da se desi 2012). Nije li ovako nešto važno i za 2017, koja je bila trostruka godišnjica: 2017. smo slavili ne samo stogodišnjicu Oktobarske revolucije, već i sto pedesetu godišnjicu prvog izdanja Marksovog *Kapitala* (1867), kao i pedesetu godišnjicu takozvane Šangajske komune kada su, tokom Kulturne revolucije, stanovnici Šangaja odlučili da doslovno slede Maov poziv i direktno preuzmu vlast, srušivši vladavinu Komunističke partije (zbog čega je Mao brzo doneo odluku da ponovo uspostavi red slanjem armije da uguši Komunu). Ne označavaju li ovi događaji tri faze komunističkog pokreta: Marksov *Kapital* je iscrtao teoretske osnove komunističke revolucije, Oktobarska revolucija je bila prvi uspešan pokušaj da se zbaci buržoaska država i izgradi novi društveni i ekonomski poredak, dok Šangajska komuna važi za najradikalniji pokušaj da se ostvari najizazovniji aspekt komunističke vizije, ukidanje državne vlasti i nametanje direktne vlasti ljudi, organizovane kao mreža lokalnih komuna.

Pouka ovde je da bi, kada razmišljamo o stogodišnjici Oktobarske revolucije – prvom slučaju „oslobođene teritorije“ izvan kapitalizma, preuzimanju vlasti i presecanju lanaca kapitalističkih država – uvek trebalo da je posmatramo kao srednju (posredujuću) fazu između dve krajnosti, antinomičke strukture kapitalističkog društva (analizirane u *Kapitalu*), iz koje je izrastao komunistički pokret, i ništa manje antinomičke *pérípéties* komunističke državne vlasti, koja je kulminirala u *cul de sac* kineske

Kulturne revolucije. Nakon preuzimanja pozicije, nova vlast se suočava sa ogromnim zadatkom organizovanja novog društva. Sećate se dijaloga između Lenjina i Trockog uoči Oktobarske revolucije? Lenjin je rekao: „Šta će se dogoditi s nama ako ne uspemo?“ Trocki je odgovorio: „A šta će se dogoditi ako uspemo?“

Danas smo zaglavljani u ovom pitanju. Ova knjiga bavi se njime u tri tragična čina plus četvrtom, jednoj vrsti komičnog dodatka. Premisa knjige je da se danas, više nego ikad, moramo držati osnovnog marksističkog uvida: komunizam nije idealan normativni poredak, neka vrsta etičko-političkog „aksioma“, već nešto što niče kao reakcija na neprekidne istorijske procese i njihove ćorsokake. Godine 1985. Feliks Gatari i Toni Negri objavili su kratku knjigu na francuskom pod nazivom *Les nouveaux espaces de liberté*, čiji je naslov u engleskom prevodu promenjen u *Communists Like Us* (Los Anđeles: Semiotexte 1990)⁸ – na neplaniran način ovaj naslov ukazuje na više-srednje-kla-sizaciju komunističke ideje, koja se skromno vratila kao slogan za neke bogate akademike bez konekcije sa zaista siromašnima i eksploatisanima. Novi komunisti su „kao mi“, obični akademski kulturni levičari; nema uključene radikalno subjektivne transformacije. „Komunizam“ postaje ostrvo od kojeg se „oduzimamo“ – lep slučaj onoga što možemo nazvati „principijelnim oportunistom“, tj. vernim držanjem za apstraktne „radikalne“ pojmove kao načinom da se ostane „čist“, izbegavajući „kompromise jer se takođe izbegava i bilo kakvo angažovanje u aktuelnoj politici.

Tako da kada govorimo o kontinuiranoj relevantnosti (ili irrelevantnosti, u tom slučaju) ideje komunizma, ne

bi trebalo da mislimo na regulativne ideje u kantovskom smislu, već u strogom hegelovskom – za Hegela, „ideja“ je koncept koji nije puko Morati (*Sollen*), već takođe sadrži i moć svoje aktuelizacije. Pitanje aktuelnosti ideje komunizma jeste, dakle, pitanje razlučivanja u našim tendencijama aktuelnosti koje ukazuju na to, u suprotnom je to ideja na koju ne treba trošiti vreme.